

- 6 Garganeeva K.V. The Phenomenon of Word Motivation in the Socio-Age Aspect: Ph.D. Dissertation. Tomsk, 1999. 210 p.
- 7 Furman N.G. Formation of the Mechanism of Word Motivation in Children's Speech: Ph.D. Thesis Abstract. Tomsk, 2009. 21 p.
- 8 Zhakupova A.D., Anichshenko O.A., & Temirova Zh.G. (2024) Strategies of Comprehending Motivated Russian Vocabulary by Monolingual and Bilingual Children of Northern Kazakhstan: An Experimental Study. (In Russian). Russian Language Studies, 22(2), 228–224. <http://doi.org/10.22363/2618-8163-2024-22-2-208-224>
- 9 Gridina T.A. Motivational Reflection in Children's Speech: A Linguocognitive Aspect // Psycholinguistic Aspects of Speech Activity Research. 2004. Issue 2. P. 19–32.
- 10 Bialystok, E., Craik, F. I., Green, D. W., & Gollan, T. H. (2009). Bilingual Minds. Psychological Science in the Public Interest, 10(3), 89-129.
- 11 Gathercole, V. C. M., & Thomas, E. M. (2009). Bilingual First-Language Development: Dominant Language Takeover, Threatened Minority Language Take-up. Bilingualism: Language and Cognition, 12(2), 213-237.
- 12 Barac, R., & Bialystok, E. (2011). Cognitive Development of Bilingual Children. Language Teaching, 44(1), 36-54.
- 13 Garganeeva K. V. "Motivational Dictionary of Children's Speech" / edited by O. I. Blinova. Tomsk University Press, 2007.
- 14 Zhakupova A.D. Motivational-Comparative Dictionary of Plant and Bird Names: [Based on Russian and Kazakh Languages]. Kokshetau: Keleshek-2030, 2013. 256 p.
- 15 Zhakupova A.D., Anichshenko O.A., Temirova Zh.G. Study of Motivational Reflection in Monolingual and Bilingual Children of Kazakhstan (Based on Psycholinguistic Experiment Data) // Bulletin of Tomsk State University. Philology. 2024. Issue 88. P. 48–75. doi: 10.17223/19986645/88/3

Received: 22.01.2025

XFTAP 16.21.27

DOI: [10.59102/kufil/2025/iss1pp331-345](https://doi.org/10.59102/kufil/2025/iss1pp331-345)

Д. Нойендорф¹, А.М. Асабаева², У.Е. Мусабекова²

¹Джорджтаун университеті, Джорджтаун, Вашингтон штаты, 20057, АҚШ

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, 050000, Қазақстан Республикасы

КӘСІБИ ФАКТОРДЫҢ ОҚЫТУ ТІЛІН ТАҢДАУДАҒЫ РӨЛІ: ӘЛ-ФАРАБИ АТЫНДАҒЫ ҚАЗҰУ СТУДЕНТТЕРІНІҢ ТІЛДІК ТАҢДАУЫНА САРАПТАМА

Кәсіби білім алуға бет алған студенттер оқыту тілін таңдағанда қандай факторларды негізге алатындықтарын анықтауға талпыныс жасалды. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдары елімізде жүргізіліп жатқан тіл саясаты, жүзеге асырылып жатқан мемлекеттік бағдарламалар мен жобалардың көмегімен әрі халқымыздың сана-сезімінің өзгеріске түсіп, жаһандық дамуға ілесуге деген ұмтылыс заманауи тілдік тұлғаның да трансформациясына әкеп соғары сөзсіз. Осы өзгерістерді студенттердің оқыту тілін таңдауы негізінде анықтауды мақсат етіп, әлеуметтік, психолінгвистикалық, лингвомәдени жақтарынан қарастырылды. Жұмыстың ғылыми-практикалық маңыздылығы 2019-2023 жылдар аралығында ҚазҰУ-нің бірінші курсына түсуші студенттердің кәсіби білім алу мақсатында тілдік таңдауын қандай факторларға сүйене отырып жасайтындығын нақты сараптама негізінде көрсетіп, білім алу жүйесіндегі тілдерді меңгеруге деген сұраныстың қазіргі қалпын анықтауға қадам жасалды. Зерттеуде қойылған міндеттерді шешу үшін салыстырмалы, статистикалық талдау секілді жалпы ғылыми зерттеу әдістері қолданылды, сонымен

қатар құрылымы мен динамикасын талдау, ақпаратты графикалық түсіндіру арқылы жүзеге асырылды. Зерттеу нәтижесінде аталған жоғары оқу орнына түсуші түлектердің тілдік таңдауы, мемлекеттік бағдарламалар негізінде және жаһандық дамудың әсерінен тілдерді меңгеруге деген көзқарастың өзгергеніне нақты талдаулар жасалды. Зерттеу мектеп түлектерінің жоғары білім алуға дейінгі дайындығына, кәсіптік бағдар беруге, ал университетте пәндерді оқыту тіліне қарай бейімдеп, интегративті бағытпен ұштастыру үшін өз үлесін қосады деген сенімдеміз. Жұмыстың тәжірибелік маңыздылығы – жоғары оқу орнына түсуші студенттердің тілдік қалаулары қандай факторларға қатысты таңдалатындығын сараптау болып табылады.

Кілт сөздер: тілдік таңдау, тілдік тұлға, тілдік сана, үштілді білім беру, лингвомәдени жағдай.

НЕГІЗГІ ЕРЕЖЕЛЕР

Зерттеуімізде әлеуметтік лингвистика бағытының негізін қалаған ғалымдар мен олардың ізбасарларының концепциялары басым рөлге ие болды. Француз әлеуметтік лингвистикасының негізінде тұрған әрі осы саланың жалпы тіл біліміндегі ерекше сала ретінде қалыптастырған А. Мейе [1, 104] тілді түсіну үшін қоғамды зерттеу қажет екендігін ғана емес, бұл қоғамды тарихи контекстінде қарастыру қажеттілігін дәлелдеген болатын. Ал заманауи әлеуметтік лингвистиканы қалаушы американдық ғалым У. Лабов бұл пәнге тілді қоғамдық контекстінде қарастыратын ғылымдық қатынастарды алдымен талдап алып, кейін сыртқы факторларға жүгіне алмайсыз» деген [2, 200]. Ол тілдің қоғаммен өзара байланысын зерттей отырып, тілдік вариациялар мен олардың әлеуметтік факторларға тәуелділігін дәлелдеді. Әрине, біз бұл пікірмен келісіп қана қоймай, өз зерттеуімізде тілді нақты қоғамдық-саяси, мәдени ортада қарастыруға тырыстық.

Студенттер арасындағы тілдік қатынасты, тілді сыртқы сәйкестендіру тәсілі ретінде қарастырып, ашық және жасырын беделдерді, тілге байланысты стереотиптерді зерттеу әдістерін қолдануда жаңазеландиялық әлеуметтанушы, әлеуметтік лингвистика саласындағы белгілі ғалым және тілдік әртүрлілікті зерттеу бойынша маңызды еңбектердің авторы Мириам Мейерхоффтың еңбектерін негізге алдық [3, 54-80]. Ол тілдің қоғамдағы рөлі мен тілдік вариацияны зерттей отырып, түрлі әлеуметтік контексттерде тілдің қалай өзгертетінін және әлеуметтік топтар арасындағы тілдік айырмашылықтарды қалай көрсететінін қарастырды. Мейерхоффтың ойынша, тілдік вариациялар тек жеке адамның тілдік ерекшеліктері ғана емес, ол әлеуметтік топтың, мәдениет пен қоғамның айқын белгісі. Яғни, тілдің әртүрлілігі қоғамның құрылымымен, әлеуметтік статустармен, топтық байланыстармен тығыз байланысты.

Атап айтар болсақ, студенттер әр елде әртүрлі болғанымен, мамандық таңдау, оны меңгеру, нақты оқу тілін таңдау сынды ұстанымдары мен мақсаттары көбіне сәйкес келеді. “... the issue of linguistic diversity and the need for action-oriented language learning is important for preparing the younger generation to function successfully in the modern world, where cultural and linguistic diversity is becoming an integral part of life” [4, 30]. Яғни, мәдени және тілдік әртүрлілік өмірдің ажырамас бөлігіне айналып жатқан қазіргі әлемде жас ұрпақты табысты іс-әрекетке дайындау үшін тілдік әртүрлілік мәселесі және тілді мақсатты түрде оқыту қажеттілігі маңызды.

Отандық білім саласында тілге, тілдік саясатқа қатысты мәселелер көптеген атаулы зерттеушілеріміздің нысанына айналды. Э. Д. Сүлейменова, Ж. С. Смагулованың өз еңбектерінде Қазақстандағы тілдік жағдай тарихи қалыптасқан көптеген факторларға байланысты екендігін атап өтіп, қазақ және орыс тілдері Қазақстанның этнотілдік жағдаятының басты субъектілері болып табылатындығын айтады. Сонымен қатар авторлар қазақ тілі – қазақ мемлекеттілігінің негіздерінің бірі және қазақ тілін мемлекеттік деңгейде қолдау Қазақстанның стратегиялық мүдделеріне сәйкес келетіндігіне баса назар аударады, ал орыс тілінің қызмет ету салаларының сақталуы Қазақстанның интеграциялық үдерістерге

ұмтылуын және қолдау көрсетуінің белгісі ретінде сипаттайды [5, 297-324], Б. Х. Хасанов кеңес кезеңіндегі көптілділік, қазақ-орыс қостілділігінің ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін жіті зерттеген [6]. Ғалым көптілділікті қоғамдағы тілдердің қатар өмір сүруі және өзара әрекеттесуі ретінде қарастырған, көптілділік тек қана жеке тұлғаның бірнеше тілді білуімен шектелмейді, ол тұтас қоғамға тән құбылыс екенін атап көрсетеді. Ол көптілділіктің артықшылықтары мен қиындықтарын ғылыми тұрғыдан талдап, қазақ тілінің қоғамдағы орнын нығайту жолдарын ұсынды. О. Б. Алтынбекова өз монографиясында Қазақстандағы этнотілдік үдерістерді саралай келе, көпұлтты еліміздегі мектептердің ахуалын, тілдік жағдаяттың динамикасын анық көрсеткен [7]. Оның еңбектері көбінесе қазақ тілінің қолданысы, оның қоғамдық рөлі және тілдік процестердің даму заңдылықтарына бағытталған.

Өз елімізде зерттелген әрі нақты нәтижелері бар еңбектердің арқасында қазақстандық қоғамның жүріп өткен тарихи жолымен қатар саяси, мәдени, тілдік ерекшеліктерінің толыққанды көрінісіне көз жеткізе аламыз.

Кәсіби білім беру үдерісінде тілдік тұлғаның қалыптасуына қатысты мәселелер мәдениет пен тұлға феномендерін зерттеуде ерекше орын алады. Бұл әлемдік үдеріс, ал қазіргі ақпарат шекарасы ажыратылмайтын жаһандық кезеңде өте маңызды құбылысқа айналып отыр. “Understanding the dynamics of the development of a linguistic personality allows us to better understand the influence of various factors on the formation of language and speech” [8,16] – тілдік тұлғаның даму динамикасын түсіну арқылы тіл мен сөйлеудің қалыптасуына әсер ететін әртүрлі факторларды жақсы түсінуге болады.

Практикалық тұрғыда Н.Е.Лысенко, О.А. Жеглова, А.Н. Алишариева сынды ғалымдардың жұмыстарында қарастырылған зерттеулерді негізге ала отырып, осы мәселені өзге қырынан қарастыруға талпыныс жасалды. Н.Е. Лысенко тіл саясаты мен білім беру саласында зерттеулер жүргізген ғалымдардың бірі ретінде оқыту тілінің кәсіби даму мен білім алудағы маңыздылығын сипаттайды [9]. О.А. Жеглова Қазақстандық білім беру және көптілділік саласындағы белгілі зерттеуші ретінде бірнеше маңызды идеяларды ұсынған, оның пікірі бойынша, Қазақстандағы кәсіби білім беру жүйесінде оқыту тілін таңдау – бұл тек лингвистикалық сұрақ емес, сонымен қатар студенттің кәсіби бағытын анықтайтын маңызды фактор. Көптілділік саясатын дамыту, әсіресе ағылшын тіліне басымдық беру, қазақстандық студенттерді халықаралық еңбек нарығында бәсекеге қабілетті етуге бағытталған. Сонымен қатар, мемлекеттік тілді меңгеру елдің ішкі нарығында табысты мансап құру үшін міндетті элемент болып табылады” [10].

А.Н. Алишариева, Ж.К. Ибраева, Е.Ю. Протасова студенттердің көптілділік контекстіндегі тілдік артықшылықтары, қазақ, орыс және басқа да тілдер арасындағы таңдаулары мен қарым-қатынасын зерттеп, әлеуметтік-лингвистикалық мәселелерге, тілдік саясаттың әсеріне және білім беру жүйесінде тілдердің рөліне баса назар аударады [11].

КІРІСПЕ

Өз зерттеуімізде жоғары оқу орындарына түсуші студенттердің тілдік талғамын, оқыту тілін таңдаудағы принциптерін анықтағымыз келеді. Нақты нәтижелерге қол жеткізу үшін 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022, 2022-2023 оқу жылдарында әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің бірінші курсына түскен студенттер контингентін сараптап, олардың ұлттық құрамы мен оқыту тілін таңдаудағы өзгерістерді анықтауды мақсат еттік.

Себебі қазіргі таңда заманауи әлем қарқынды даму мен өзгерістер үстінде. Қоғамдық, мәдени, ғылыми, саяси салалардың барлығында дерлік өзгерістер күнбе-күн орын алуда, олар өз кезегінде білім саласында да көрініс табады. Бұл, әсіресе, жалпы және жоғары оқу орындарындағы тілдік тұлғаның қалыптасуы мәселесімен байланысты.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес ағылшын тілі шет тілі ретінде ғана емес, білім берудің барлық деңгейлерінде оқыту тілі ретінде қолданылуы тиіс [12, № 423], оның нәтижелерін жалпы ғана емес, жоғары білім саласында бақылай аламыз. Елімізде жүзеге асырылып жатқан

көптілді білім беру үш тілде қатар оқытудың бірегей жолдарының бірі болып табылады. “Ensuring competent language learning and the development of language competence is an important part of the learning process in the modern world” [4, 30] - тілді сауатты үйренуді қамтамасыз ету және тілдік құзыреттілікті дамыту қазіргі әлемдегі оқу процесінің маңызды бөлігі болып табылады. Қазақстандағы үштілді білім беру – заман талабы, оның енгізілуі білім мен қабілеттердің кеңеюімен, сонымен қатар тілдерді меңгеру арқылы ғана жүзеге асырылатын адамдар арасындағы өзара түсіністіктің өсуімен байланысты. Соның нәтижесінде мектептердегі білім беру жүйесінде пәндердің бір бөлігін мемлекеттік тілде, бір бөлігін орыс және бір бөлігін ағылшын тілінде жүргізу қолға алынды. Бұндай тілдік саясат мақсаты елімізді әлемдік қоғамдастыққа интеграциялау болып табылады. Тұңғыш президентіміздің бастамасымен 2008 жылдан бастап құрылған Назарбаев Зияткерлік мектептері (НЗМ) осы бағдарламаның негізгі де айқын мысалы бола алады. Себебі, НЗМ – дарынды оқушыларды оқытуға бағытталған және заманауи білім беру әдістерін енгізумен ерекшеленетін Қазақстандағы білім беру саласындағы ең ірі инновациялық жобалардың бірі. Бұл мектептердегі оқу бағдарламасы Cambridge (IGCSE, A-Level) және IB (International Baccalaureate) сияқты халықаралық стандарттарға негізделген. Қазіргі уақытта республика бойынша саны 20-ға жеткен мектептердің халық арасында жоғары беделге әрі үлкен сұранысқа ие болғанын іріктеу емтихандарына қатысушы оқушылардың көптігі дәлел. Бұл мектептерде оқытудың үш тілде жүзеге асырылуын сәтті десе де болады, себебі 11 және 12 сыныптардың әр оқушысы SAT, АСТ және IELTS секілді халықаралық емтихандарды тапсырып, НЗМ түлектері мектепті тамамдағанға дейін Harvard, MIT, Cambridge, Stanford, University of Toronto, Nazarbayev University сияқты әлемнің үздік университеттеріне оқуға түседі.

МАТЕРИАЛДАР МЕН ТӘСІЛДЕР

Қазіргі таңда Қазақстандағы тіл мәселесі өз өзектілігінің ең маңызды деңгейіне жеткендігі сөзсіз. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде тілге қатысты Заңдардың қабылдануы, жүзеге асырылып жатқан мемлекеттік бағдарламалардың тілдік жағдайдың өзгеруіне әкелгендігін, бұл өзгерістер білім беру саласында қалайша көрініс тауып жатқандығын ашып көрсеткіміз келді. Осы тұрғыда ірі мегаполистер, соның ішінде көптілділігімен әрі динамикалық жүйесімен ерекшеленетін Алматы қаласындағы тілдік жағдай ерекше қызығушылық тудырады. Соңғы жылдары өңіріміздің тілдік көрінісі түбегейлі өзгеруде, ондаған жылдар бойы қалыптасқан мәдени парадигманың ауысуы жүріп жатыр, осы өзгерістердің нақты көрінісін алу үшін студенттер контингенті таңдалып алынды. Себебі, білім ордаларының көп шоғырланған орталығы Алматы қаласы болғандықтан, жоғары оқу орнына түсуші мектеп түлектерінің саны да осы өңірде өте көп. Мәселенің зерттелетін аспектісінің аясында тілдік сана индивидуалды деңгейде сана мен тілдің өзара байланысы мен өзара тәуелділігін айқынырақ көрсететінін айта кеткіміз келеді.

Біз зерттеуімізде нақты сандық көрсеткіштерге сүйенетіндіктен, алдымен зерттеу материалы, яғни, 2019-2023 оқу жылдары аралығында әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің бакалавриатына қабылданған 1-ші курс студенттердің сандық мәліметтері (университеттің Академиялық мәселелер жөніндегі проректорының рұқсатымен) алынды. Берілген студенттер контингентінде олардың жалпы саны, ұлты, факультеті, мамандығы, оқу түрі, ҚР немесе шетелдік резидент екендігі, оқыту тілі жайында ақпараттар бар. Осы ақпараттар негізінде қазақ/орыс/ағылшын оқу тілін таңдаған студенттер саны, олардың ұлттық құрамы, әр факультеттің мамандықтары бойынша оқыту тілдері сараланып, төртжылдық аралықтағы өзгерістер анықталып, қорытындыланды.

Зерттеу жұмысының табысты болуы қолданылатын тәсілдерге (әдістерге) тікелей байланысты. Дұрыс таңдалған зерттеу әдістері сенімді нәтижелер алуға, зерттеу нысанын терең талдауға және ғылыми тұжырымдардың дәлдігін қамтамасыз етуге көмектеседі. Сандық (statistical analysis) тәсілдерді қолдану зерттеуіміздің нақтылығы мен дұрыстығын арттырады.

Зерттеуде ұсынылған мақсат пен міндеттерге қол жеткізу үшін келесі әдістер қолданылды: зерттелетін мәселенің теориялық аспектілерін талдау, индуктивті-дедуктивті әдістер, жинау, сұрыптау, салыстыру, нақтылау, әдебиеттермен жұмыс, қорытындылау, құрастыру. Зерттеу 4 кезеңнен тұрды:

1. Жинау
2. Сұрыптау: таңдау арқылы (Selection Sort), біріктіру арқылы (Merge Sort).
3. Салыстыру және графикалық сызбалар арқылы талдау
4. Қорытындылау

Зерттеу жұмысында студенттердің ұлты, оқуға қабылданған жылдары және олардың факультеттер мен оқу тілдері бойынша бөлінуін талдау мақсатында таңдау арқылы сұрыптау әдісі мен біріктіру арқылы сұрыптау әдісі қолданылды. Бұл әдістер жинақталған мәліметтерді жүйелеп, оларды тиімді талдауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, алынған нәтижелерді салыстыру және графикалық диаграммалар арқылы көрсету зерттеудің нақтылығы мен көрнекілігін арттырды.

2. а) Зерттеу барысында ең алдымен, әр оқу жылында қабылданған студенттердің ұлты мен әр ұлт өкілінің жалпы саны анықталды. Осы деректерді реттеу және жүйелеу үшін таңдау арқылы сұрыптау әдісі (Selection Sort) қолданылды:

Әр оқу жылында қабылданған студенттердің ұлты бойынша деректер жинақталды.

Осы деректерді реттеу арқылы қай ұлттың өкілдері қанша пайызды құрайтыны, олардың санының өзгеру динамикасы зерттелді.

Жылдар бойынша ұлттық құрамдағы өзгерістерді салыстыруға мүмкіндік туды.

Бұл әдістің көмегімен әр оқу жылындағы студенттердің ұлттары бойынша реттелген тізімі құрылып, олардың жалпы саны есептелді.

ә) Әрі қарай, зерттеу әр факультет бойынша қазақ/орыс/ағылшын тіл бөлімдерінде оқитын студенттердің санын анықтауға бағытталды. Бұл кезеңде мәліметтерді тиімді сұрыптау үшін біріктіру арқылы сұрыптау әдісі (Merge Sort) қолданылды.

Зерттеу барысында әр факультет бойынша қазақ, орыс және ағылшын тілінде оқитын студенттердің саны анықталды.

Мәліметтер факультеттерге сәйкес бөлініп, әрбір факультет ішіндегі студенттер оқу тіліне қарай сұрыпталды.

Бұл тәсіл әр оқу тілі бойынша студенттердің үлесін салыстыруға және факультеттер арасындағы айырмашылықтарды талдауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижесінде әр факультет бойынша студенттердің қай тілдік бөлімде басым екенін анықтау мүмкін болды.

3. Сұрыпталған және өңделген мәліметтерді салыстыру, сондай-ақ графикалық диаграммалар арқылы бейнелеу зерттеудің негізгі нәтижелерін нақты көрсетіп, оларды визуалды түрде түсіндіруге көмектесті. Жылдар бойынша студенттердің ұлттық құрамы өзгерді ме? Қай ұлт өкілдерінің саны артты немесе азайды? Қай оқу тілі бойынша студенттер саны көп немесе аз? Факультеттер арасында қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде оқитын студенттер саны бойынша қандай айырмашылықтар бар? – Осы сұрақтарға жауап алу үшін салыстыру әдісі қолданылды. Алынған мәліметтерді қатар қойып салыстыру арқылы нәтижелерді қорытындылау және өзгерістердің себептерін түсіндіру мүмкін болды.

Алынған нәтижелерді көрнекі түрде көрсету үшін бағандық диаграммалар мен кестелер қолданылды. Бұл әдіс зерттеу нәтижелерін оңай талдауға және мәліметтер арасындағы қатынасты түсінуге көмектесті. Әр жылдағы студенттердің ұлттық құрамы мен факультеттер бойынша оқу тілдеріндегі айырмашылықтарды нақты көруге мүмкіндік берді.

4. Бұл тәсілдердің барлығы студенттердің оқу жылдары бойынша ұлттық құрамы мен факультеттердегі тілдік бөліністі нақты зерттеп, олардың өзгерістерін жүйелі түрде талдауға мүмкіндік берді. Алынған нәтижелердің негізінде болашақта білім беру жүйесіндегі тілдік саясатты жетілдіру бойынша ұсыныстар жасауға болады.

НӘТИЖЕЛЕР

Өз зерттеуімізде жоғары оқу орындарына түсуші студенттердің тілдік талғамын, оқыту тілін таңдаудағы принциптерін анықтауды мақсат еткендіктен, нақты нәтижелерге қол жеткізу үшін 2019-2023 оқу жылдары аралығында әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің бакалавриатына қабылданған 1-ші курс студенттердің жалпы саны туралы мәліметтерді негізге ала отырып, төмендегі нәтижелерге қол жеткіздік. Берілген аралықта ҚазҰУ отандық және шетелдік студенттерді қоса алғанда 35 ұлт өкілдерін қамтыды. Төрт оқу жылының мәліметтерін талдай келе, аталған контингентте айтарлықтай өзгешеліктер орын алғандығын көруге болады.

Доминант ұлтты қазақтар құрайды (93%), ал орыс студенттерінің саны өзбектер, түркмендер мен Үндістан және Пәкістан халықтарының өкілдерінің санынан аспайды. Ауған және түрік студенттерінің тұрақты өсімін байқауға болады. Қазақстанға мамандық игеру үшін келетін шетелдіктер санының тұрақты өсіміне бірнеше фактор әсерін тигізеді. Мысалы, ҚР БҒМ Ғылым комитетінің ресми мәлідемесінде қазақстандық жоғары оқу орындарының әртүрлі халықаралық көрмелерде белсенді түрде қатысатындықтары, сонымен қатар, университеттеріміз арнайы білім гранттарын бөлу арқылы шетел азаматтарын елімізге оқуға тартатындықтары жайында айтқан болатын. Негізінен, шетелдік студенттер медицина, бизнес пен басқару, педагогикалық және әлеуметтік ғылымдарды таңдайтындықтары да атап көрсетілген.

Бүгінгі таңда ҚазҰУ әлемнің 500-ден астам үздік жоғары оқу орны және ғылыми орталықтарымен ынтымақтастық орнатқан. Жыл сайын университетімізді маман дайындаудың үздіктері қатарынан танып, арнайы таңдап келетін шетелдіктер тек ТМД елдері қатарынан емес, АҚШ, Қытай, Корея, Үндістан, Пәкістан секілді алыс шетелдерден көптеп келуде. “Internationalization in higher education has led to an increasing number of students traveling abroad to pursue education” – жоғары білім беруді интернационалдандыру шетелге білім алу үшін баратын студенттер санының артуына әкелді [13, 1711].

Осындай қашық орналасқан елдердің азаматтарының көбі қазақ/орыс тілдерін мүлдем меңгермеген, сондықтан отандастарымыздың ғана емес, шетелдік студенттердің оқу тілін таңдаудағы негізгі принциптерін көрсеткіміз келеді. 2020 жылға дейін оқу ордамызда оқыту негізінен қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Қазіргі таңда оқыту тілі ретінде ағылшын тілін де таңдауға болады, бұл шетелдік студенттермен қатар еліміздің азаматтарының таңдауы да ағылшын тіліне түсіп жатқанын көрсетті.

Елімізде білім алушы шетелдік студенттердің оқу тілін таңдаудағы өзгеріс анық байқалады. Себебі, шетелдік студенттердің көбеюі Қазақстанның білім беру жүйесіндегі қалыпты жағдайға айналып келе жатыр, ал университетімізді таңдаған шетелдік азаматтардың санының өсуі оқу ордасының үлкен сұранысқа ие екендігінің белгісі. Жалпы оқу тілі бойынша қазақ/орыс бөлімдері ғана болған кезде шетелдіктер екі тілді шамамен бірдей қатынаста таңдайтын. Оқыту тілдерінің қатарына ағылшын тілі қосылғаннан кейін шет тілін таңдаушылар саны артты.

Республикамызда өмір сүретін әртүрлі ұлт өкілдерінің айрықша ерекшелігі – оларда екі немесе одан да көп тілді меңгеру тәжірибесі және солардың негізінде қалыптасқан өзіне тән тілдік сананың болуы. Осы орайда тілдік санаға ықпал ету арқылы қостілді тұлғаларды қалыптастыру мәселесін зерттеудің өзектілігі күмән тудырмайды.

ТАЛҚЫЛАУ

Берілген аралықта ҚазҰУ отандық және шетелдік студенттерді қоса алғанда 35 ұлт өкілдерін қамтыды. Төрт оқу жылының мәліметтерін талдай келе, аталған контингентте айтарлықтай өзгешеліктер орын алғандығын көруге болады. Мысалы, Үндістан мен Пәкістаннан келген студенттер саны соңғы 4 жылда 27 есе өскен.

Кесте 1 әл-Фараби ат. ҚазҰУ студенттерінің берілген аралықтағы жалпы саны
(жалпы саны 10-нан асатын ұлттар көрсетілген)

ұлты	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023
қазақтар	20157	18805	19100	19360
орыстар	247	230	244	237
украиндар	15	19	21	23
өзбектер	312	320	307	330
қырғыздар	15	12	8	13
әзірбайжандар	37	33	27	30
тәжіктер	61	40	50	48
түркмендер	223	313	294	286
татарлар	56	43	42	39
ауғандар	49	78	74	73
дүңғандар	17	18	13	15
қытайлар	78	81	81	83
кәрістер	76	65	47	51
үйғырлар	181	149	135	132
Үндістан және Пәкістан халықтары	20	272	377	540
түріктер	37	60	62	58

ҚР білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында Қазақстандық жоғары білімнің халықаралық тартымдылығын арттыру мақсатында «Өңірлік білім беру хабын құру және үздік жоғары оқу орындарына шетелдік оқытушылар мен шетелдік студенттерді тарту жұмысы жалғасып, қос дипломды бағдарламаларды, студенттер мен жоғары оқу орындары ОПҚ-ның сыртқы және ішкі академиялық ұтқырлығының әртүрлі нысандарын дамыту, қазақстандық университеттер базасында жетекші шетелдік жоғары оқу орындарының кампустарын ашу» жоспарлануда деп айтылды [14]. Сонымен қатар, World University Rankings 2022 рейтингіне қазақстандық төрт университет кірді, бұл тізімде әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университетіміз көш бастап тұр. Университетте халықаралық ынтымақтастық қарқынды жүзеге асырылады. 2010 жылғы наурыз айында Қазақстан ресми түрде Болон декларациясына қосылып, Жоғары білім берудің еуропалық аймағының 47-мүшесі және еуропалық білім беру кеңістігінің толық құқылы мүшесі ретінде танылған алғашқы Орталық Азия мемлекеті болғанымыз да, әлемдік университеттермен тәжірибе алмасуға үлкен мүмкіндіктер ашты.

Бүгінгі таңда ҚазҰУ әлемнің 500-ден астам үздік жоғары оқу орны және ғылыми орталықтарымен ынтымақтастық орнатқан. Жыл сайын университетімізді маман дайындаудың үздіктері қатарынан танып, арнайы таңдап келетін шетелдіктер тек ТМД елдері қатарынан емес, АҚШ, Қытай, Корея, Үндістан, Пәкістан секілді алыс шетелдерден көптеп келуде. Осындай қашық орналасқан елдердің азаматтарының көбі қазақ/орыс тілдерін мүлдем меңгермеген, сондықтан отандастарымыздың ғана емес, шетелдік студенттердің оқу тілін таңдаудағы негізгі принциптерін көрсеткіміз келеді. 2020 жылға дейін оқу ордамызда оқыту негізінен қазақ және орыс тілдерінде жүргізілді. Қазіргі таңда оқыту тілі ретінде ағылшын тілін де таңдауға болады, бұл шетелдік студенттермен қатар еліміздің азаматтарының таңдауы да ағылшын тіліне түсіп жатқанын көрсетті.

Көрсетілген аралықтағы сандық көрсеткіштерге назар аударайық. 2019-2020 оқу жылында қазақ бөлімінде оқитын студенттердің жалпы саны 17900 болды (олардың 524-і шетелдіктер), орыс бөлімінде 3914 студент (олардың 452-сі шетелдіктер). Бұдан шетел азаматтарының оқуда қазақ және орыс тілін таңдау мөлшері шамамен бірдей деген тұжырым аламыз.

2020-2021 оқу жылында қазақ бөлімінде оқитын студенттер саны – 16435 (олардың 557-сі шетелдіктер), орыс бөлімінде оқитындар саны – 3692 (олардың 416-сы шетелдіктер, бұл былтырғы көрсеткіштен 8%-ға төмен). 2021-2022 оқу жылында ағылшын бөліміне студенттер қабылдана бастады, олардың саны 528 адам (олардың 464-і шетелдіктер). Университетімізде он бесінші – медицина факультетінің ашылуы шетелдік студенттер санының көбеюіне әсерін тигізді. Қазақстанның денсаулық сақтау және медицина жүйесінің дамуына өз үлесін қосып, болашақта әлемдік деңгейге шығу мақсатында Қазақ Ұлттық университеті осы салада оқу бағдарламаларын ашқан болатын. 2019 жылы медицина және денсаулық сақтау факультетінде 213 шетелдік студент болса, 2020 жылы бұл 567-ге жетті, 2021-2022 оқу жылында ағылшын тілін таңдаған студенттер санының көрсеткіші 823 адамнан асса, 2022-2023 оқу жылында тек медицина факультетіндегі 1-курс студенттерінің 1000-нан астамының оқу тілі – ағылшын тілі.

Төмендегі *Кесте 2* және *Кесте 3* кестелерінде төртжылдық аралықтағы отандық және шетелдік студенттердің жалпы саны берілген.

Кесте 2 Студенттердің оқу тілі бойынша жалпы саны

Оқу жылы	Қазақ бөлімі	Орыс бөлімі	Ағылшын бөлімі
2019-2020	17900	3914	0
2020-2021	16435	3692	528
2021-2022	16366	3956	865
2022-2023	14556	4468	1395

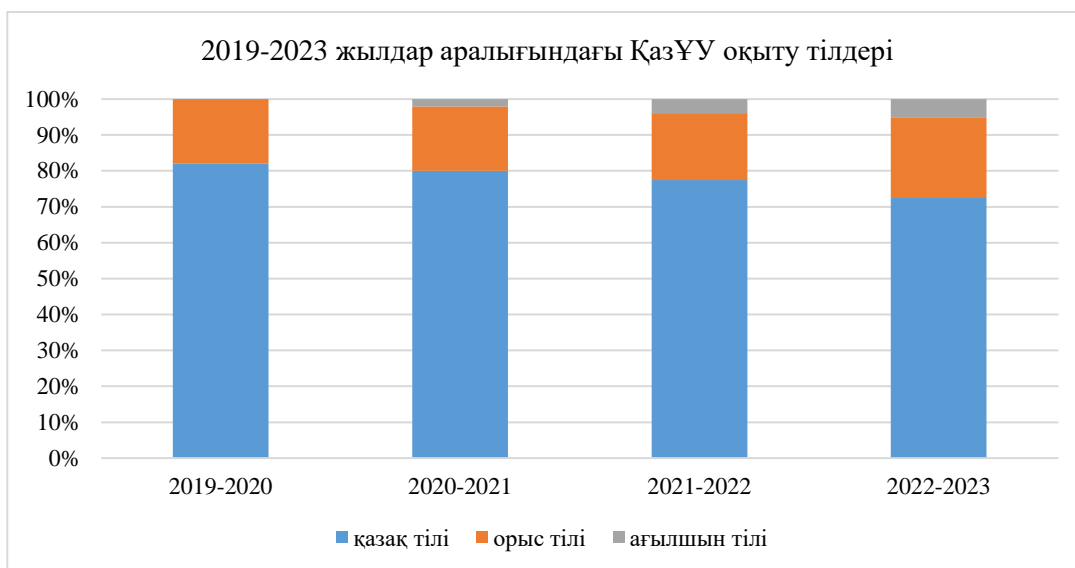
Кесте 3 Шетелдік студенттерінің оқу тілі бойынша жалпы саны

Оқу жылы	Қазақ бөлімі	Орыс бөлімі	Ағылшын бөлімі
2019-2020	524	452	0
2020-2021	557	416	464
2021-2022	491	381	758
2022-2023	383	424	914

Төрт оқу жылы аралығында оқу тілдері бойынша *1 сурет* арқылы пайыздық айырмашылық анық көрсетілген: 2019-2020 оқу жылы студенттердің 82% қазақ тілінде, орыс тілінде 18% білім алса, 2020-2021 оқу жылы қазақ бөлімі 2%-ға азайып, оқыту тіліне ағылшын тілі қосылғандықтан, шет тілінде білім алушылар 2% құрады, орыс тілі бөлімі өзгеріссіз қалды. 2021-2022 оқу жылы қазақ тілінің үлесі 79%, орыс тілі 19%, ағылшын тілі 4% болды. Осы үшжылдық аралықта көрсеткіштер жалпы бірқалыптылығын сақтаса, 2022-2023 оқу жылы оқыту тілін таңдау біраз өзгерістерге ұшырады: қазақ тілінде оқитын студенттер саны 3 жыл бұрынғы көрсеткіштерге қарағанда 11%-ға төмендегенін, ал орыс тілінде оқуды таңдау 4%-ға артқанын байқауға болады. Осылайша, соңғы аталған оқу жылында студенттердің жалпы санының 71% қазақ бөлімінде, 22% орыс бөлімінде, 7% ағылшын тілінде білім алады.

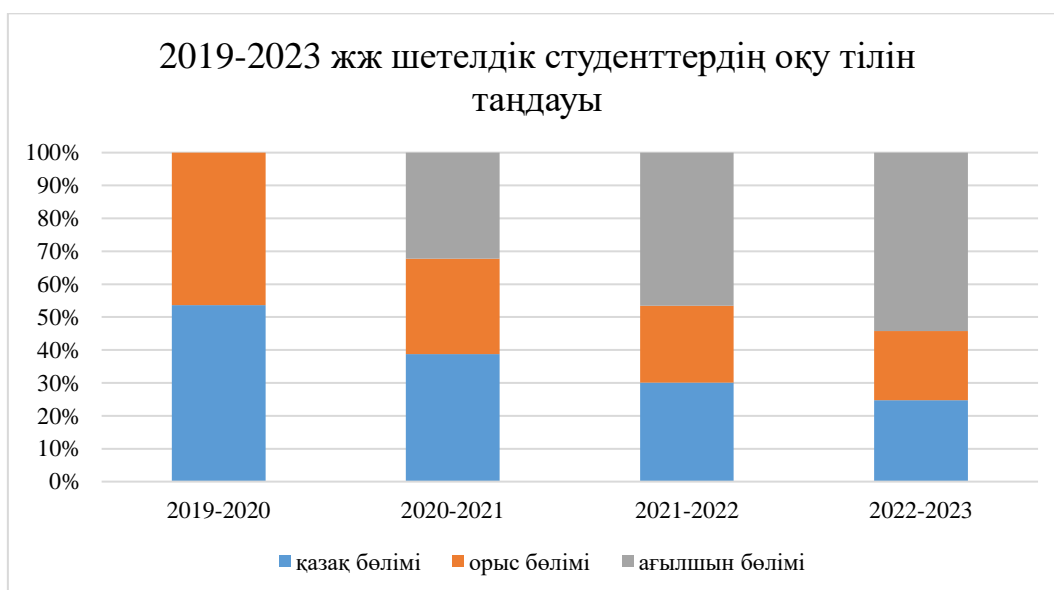
1 сурет. 2019-2023 жылдар аралығындағы ҚазҰУ оқыту тілдері

Енді шетелдік студенттердің оқу тілін таңдаудағы көрсеткіштерге тоқталайық. *Кесте 3* - те берілген мәліметтерден ағылшын тілі бөлімі ашылғаннан кейін осы бөлімді таңдаған шетелдік студенттердің санының артуын байқаймыз. Сонымен қатар, соңғы екі жылда шет тілін таңдаған өз еліміздің резиденттерінің де саны артқан: 2020-2021 оқу жылында олардың саны 64 болса, 2021-2022 оқу жылында бұл көрсеткіш 107 адамға, ал 2022-2023 оқу жылы 148-ге дейін өскен.

Елімізде білім алуды ұйғарған шетелдік студенттердің оқу тілін таңдаудағы динамика анық байқалады. Себебі, шетелдік студенттердің көбеюі Қазақстанның білім беру жүйесіндегі қалыпты жағдайға айналып келе жатыр, ал университетімізді таңдаған шетелдік азаматтардың санының өсуі оқу ордасының үлкен сұранысқа ие екендігінің белгісі. Жалпы оқу тілі бойынша қазақ/орыс бөлімдері ғана болған кезде шетелдіктер екі тілді шамамен бірдей қатынаста таңдайтын. Оқыту тілдерінің қатарына ағылшын тілі қосылғаннан кейін шет тілін таңдаушылар саны өсіп келеді. Бұл өсімді *2 сурет*-тен анық көруге болады:

2 сурет. 2019-2023 жж шетелдік студенттердің оқу тілін таңдау көрсеткіші

Осы сараптаулардан үштілді оқыту бағдарламасына көшу өз нәтижелерін беріп жатқандығына көзіміз жетіп жатыр.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жоғарыда атап өткендей, Алматы қаласындағы тілдік жағдай ерекше. Соңғы жылдары қаланың тілдік көрінісі түбегейлі өзгеруде, ондаған жылдар бойы қалыптасқан мәдени парадигманың ауысуы жүріп жатыр, осы өзгерістердің нақты көрінісін алу үшін студенттер контингенті таңдалып алынған болатын. Себебі, білім ордаларының көп шоғырланған орталығы Алматы қаласы болғандықтан, жоғары оқу орнына түсуші мектеп түлектерінің және шетелдік студенттердің саны күнбе күн көбеюде. Себебі, пандемия кезінде қалыптасқан оқу жағдайы білім алуда еш шекара жоқ екендігін көрсетті: заманауи 1-ші курс студенті өз мүмкіндіктерін кеңейтуде, ағылшын тілін оқуға деген көзқарасы өзгеруде, себебі қазіргі қоғамда шет тілін меңгеру кез келген қарым-қатынаста, әсіресе, академиялық ұтқырлықта да аса маңызды екендігін түсінеді. Президент Қ.К.Тоқаев: «Балаларды ерте жастан мамандыққа бейімдеу айрықша маңызға ие болуда. Өскелең ұрпақ өзінің болашақ кәсібін саналы түрде таңдай білуге тиіс» екендігін өз жолдауында атап өтті, бұл болашақты бағдарлаудың ұтқыр шешімдерінің бірі деп санаймыз.

Біздің зерттеуімізде жоғары оқу орындарына түсуші студенттердің тілдік талғамын, оқыту тілін таңдаудағы негізгі принциптерін анықтау басты мақсат болып табылады. Бұл мақсатқа қол жеткізу үшін біз 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022, 2022-2023 оқу жылдары аралығында әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің (ҚазҰУ) бірінші курсына қабылданған студенттер контингентін жан-жақты сараптадық. Бұл талдау аясында студенттердің ұлттық құрамы, олардың оқыту тілін таңдаудағы басымдықтары және осы көрсеткіштердегі жылдар бойғы өзгерістер зерттелді.

Зерттеу барысында ұсынылған мақсат пен міндеттерге қол жеткізу үшін бірнеше ғылыми әдістер кешені пайдаланылды. Ең алдымен, зерттелетін мәселенің теориялық негіздері жан-жақты қарастырылып, ғылыми еңбектер мен әдеби көздерге талдау жасалды. Сонымен қатар, индуктивті-дедуктивті әдістер арқылы деректер жинақталып, олардың арасындағы байланыстар анықталды. Студенттердің тілдік талғамын бағалау үшін нақты статистикалық мәліметтер жиналып, олар белгілі бір критерийлер бойынша сұрыпталды, салыстырмалы талдау жүргізілді және алынған нәтижелер нақтыланды.

Әдебиеттермен жұмыс жасау барысында тақырыпқа қатысты алдыңғы зерттеулерге шолу жасалып, олардың нәтижелері қазіргі жағдаймен салыстырылды. Қорытындылау әдістері арқылы жинақталған мәліметтер негізінде басты тұжырымдар жасалып, алынған деректер негізінде оқыту процесіне қатысты ұсыныстар берілді. Сонымен қатар, зерттеу барысында алынған ақпараттарды жүйелеу және құрылымдау жұмыстары да жүргізілді.

Сонымен қатар, жоғарыда қарастырылғандай, тілдік бағдарламалар тек оқыту қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде жүргізілетін мектептерде ғана емес, сонымен қатар жоғары оқу орындарында да табысты жүзеге асырылып жатқаны айқын көрініс табуда. Бұл көптілді білім беру жүйесінің Қазақстанда тұрақты дамып келе жатқанын және оның білім алушылар үшін тиімділігін дәлелдейді. Үш тілді еркін меңгеру студенттердің танымдық қабілеттерін арттырып қана қоймай, олардың түрлі мәдениет өкілдерімен еркін қарым-қатынас жасауына, әртүрлі әлеуметтік және кәсіби ортада өзін сенімді сезінуіне үлкен мүмкіндік береді.

Көптілді білім беру тек тілдік дағдыларды дамытуға ғана емес, сонымен қатар студенттердің дүниетанымын кеңейтуге, басқа халықтардың мәдениеті мен дәстүрлерін түсінуге және құрметтеуге де ықпал етеді. Бұл жағдай олардың жаһандану үдерісіне тиімді бейімделуіне, көпмәдениетті ортада сәтті еңбек етуіне жол ашады. Сонымен қатар, бірнеше тілді меңгерген тұлғалар болашақта еңбек нарығында бәсекеге қабілетті болатыны анық. Олар халықаралық серіктестіктермен жұмыс істей алады, шетелдік оқу орындарында білімін жалғастыруға мүмкіндік алады және жаһандық кәсіби қауымдастықтарға оңай кірігеді.

Осылайша, үш тілде білім беру жүйесі тұлғаның жан-жақты дамуына, оның зияткерлік әлеуетін арттыруға, мәдениетаралық қарым-қатынасты нығайтуға және қазіргі заманғы қоғам талаптарына сай келетін көптілді, көпмәдениетті тұлғаның қалыптасуына тікелей ықпал етеді. Бұл дегеніміз, көптілді, көпмәдениетті тұлғаның қалыптасуының бастамасы. Өз кезегінде, көптілді білім беру дегеніміз – бірнеше тілді бір уақытта оқыта отырып, индивидті көптілді тұлға ретінде тәрбиелеу мен дамытуға мақсатты түрде ұйымдастырылған, нормаланатын үшжақты үрдіс. Өйткені, тіл – қарым-қатынас құралы ғана емес, халықтың жаны, дәстүрлері мен мәдениетін сақтаушы. Қазақстандағы тіл саясаты әрқашан ел аумағындағы әр тілдің және сол тілдерде сөйлеушілердің өзара тату өмір сүруі мен әралуандығын сақтау бағытында болды. Бұны «Қазақстан Республикасының тілдері туралы» Заңы растайды, онда еліміздегі әр тіл ұлттық игілік делінген. Ал халықаралық тілдердің бірі ағылшын тілін оқу тілі ретінде енгізу өз еліміздің азаматтары үшін ғана емес, шетелдік студенттердің Қазақстан аумағында білім алуына үлкен мүмкіндіктер туғызып отыр, себебі, посткеңестік елдерден өзге алыс шетел азаматтарының басым көпшілігі ағылшын тілін жетік меңгерген.

Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының стратегиялық даму жоспарының "Тілдік жаңғыру" және "Әлемдегі үздік білімге қол жеткізу бастамасы" атты міндеттерінде «шет тілдерін, әсіресе ағылшын тілін үйрету мүмкіндіктерімен халықты барынша мол қамту қамтамасыз етіледі. Білім берудің барлық деңгейлерінде Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесі бойынша үштілділікті енгізу жалғасады» делінген. Бұл көптілді білім беру арқылы тіл саясатын үйлесімді жүргізудің айғағы.

Елімізде өмір сүретін әртүрлі ұлт өкілдерінің айрықша ерекшелігі – олардың екі немесе одан да көп тілді меңгеру тәжірибесі және осының негізінде қалыптасқан өзіндік тілдік сананың болуы. Қазақстан көпұлтты мемлекет болғандықтан, қостілділік пен көптілділік – елдің әлеуметтік-мәдени ерекшелігінің маңызды көрсеткіштерінің бірі. Бұл құбылыс азаматтардың өзара қарым-қатынас жасауына, ұлттық келісім мен тұрақтылықты сақтауға оң ықпал етеді.

Осы тұрғыдан алғанда, қоғамда қалыптасқан тілдік сананың маңыздылығын зерттеу және оған ықпал ету арқылы қостілді немесе көптілді тұлғаларды қалыптастыру мәселесі өзекті бола түседі. Көптілділік тек қарым-қатынас құралы ғана емес, сонымен қатар адамның дүниетанымына, мәдени интеграциясына, кәсіби және әлеуметтік мүмкіндіктеріне тікелей әсер ететін фактор болып табылады. Бұл әсіресе Қазақстан жағдайында ерекше маңызға ие, өйткені елдегі тілдік саясаттың басты мақсаты – мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту, оның қоғамдағы рөлін нығайту, сондай-ақ қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгерген бәсекеге қабілетті ұрпақ тәрбиелеу.

Жалпы, Қазақстандағы көптілділік – елдің стратегиялық дамуының бір бөлігі. Бұл бағытта жасалып жатқан жұмыстар бір жағынан қазақ тілінің қоғамдағы беделін арттыруға, екінші жағынан, азаматтардың тілдік санасының дамуына ықпал ететінін көрсетеді. Сондықтан көптілді білім беру мен тіл саясатының одан әрі тиімді жүзеге асырылуы Қазақстанның тұрақты дамуы мен болашақтағы жетістіктерінің кепілі болмақ.

Десек те, мемлекеттік тілді Қазақстан Республикасының әр азаматының меңгеруі мақсатында нақты қадамдар мен бағдарламалар жүзеге асырылуда. Тәуелсіздік алғаннан кейін қазақ тілінің мемлекеттік тіл ретінде енгізілуі мен оқытылуы жөнінде тілдер туралы Заң, елбасының ««Қазақстан-2050» - стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы, «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласы, мемлекет басшысы Қ. К. Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауы, Қазақстан Республикасындағы тіл саясатын іске асырудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламалар осындай қадамдардың нәтижесі. Еліміздің президенті Қ. К. Тоқаевтың құнды пікірі тіл мәртебесін көтеруді үздіксіз жалғастырудың маңыздылығын дәлелдей түседі: «Қазақтың тілі – қазақтың жаны! Халқымыздың тарихы да, тағдыры да – тілінде. Мәдениеті мен әдебиеті де, ділі мен діні де – тілінде. Тіл өткен тарихпен ғана емес, бүгін мен болашақты

байланыстыратын құрал. Біз мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеру бағытындағы жұмыстарды үздіксіз жалғастыра береміз».

Зерттеуімізді мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Халық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі» тақырыбындағы Қазақстан халқына Жолдауымен қорытындылағымыз келеді: «көптілді оқыту бағдарламасы тілдік мәдениетті меңгерген, бәсекеге қабілетті ұрпақты қалыптастыратын білім берудің жаңа моделін құруды көздейді». Қазақ, орыс, ағылшын тілдерін жетік меңгеру жастарға әлемдік нарыққа, ғылымға және жаңа технологияларға шығатын; этникалық, қазақстандық және әлемдік мәдениеттерге үйренісуге негізделген конструктивті ынтымақтастықтың жан-жақты ұстанымдарын қалыптастыруға жол ашады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Мейе А. Тарихи тіл біліміндегі салыстырмалы әдіс. Француз тілінен аударма. Екінші басылым. URSS. 2004. 104 б. A projection of socio-linguistics: The relationship of speech to social status.
- 2 Лабов У. Тілдік өзгерістер механизмі туралы. Тіл біліміндегі жаңалық. VII шығ. М. 1975. Б. 199-228.
- 3 Meyerhoff M. *Introducing Sociolinguistics*, 2nd ed. London/NY: Routledge. 2010. - Б. 54-80.
- 4 Boyko Y., Sierhieieva O., Matsiuk O., Dmytroshkin D., Levytska N. (2024) “Cross-Cultural Research in Cognitive Psycholinguistics: Analysis of Linguistic Diversity and Cognitive Processes”, *Forum for Linguistic Studies*, vol. 06 no. 06, pp. 28-42, available at. <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6758>
- 5 Сулейменова Э. Д., Смагулова Ж. С. Қазақстандағы тілдік ахуал және тілді жоспарлау Сулейменова Э. Д. жалпы ред. - Алматы: Қазақ университеті, 2005. - 344 б. - библиогр.: Б. 297-324.
- 6 Хасанов Б. Х. Ұлттық тілдер, қостілділік және көптілділік: ізденістер мен перспективалар / Б. Хасанов. Алма-ата: Қазақстан, 1989. – 133 б.
- 7 Алтынбекова О. Б. Қазақстандағы этнотілдік процесстер: монография/Алтынбекова О. Б. - Алматы: Экономика, 2006. - 415 б.
- 8 Romanchuk S., Kuzmenko O., Berezna M., Vysoskyi A., Nikolaieva T. (2024) “Analysis of the Linguistic Personality as a Subject of Psycholinguistic Research: Dynamics of Development and Forecasts for the Future Forum for Linguistic Studies” vol. 06 no. pp. 15-27, available at. DOI : <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6673>
- 9 Лысенко Н.Е. Тілдік емес жоо-да орыс және шет тілдерін оқытудағы тілдік тұлғаның дамуы. 2006.
- 10 Жеглова О.А. Жоғары оқу орнын ізгілендіру жағдайында ЖОО студенттерінің тілдік тұлғасын қалыптастыру. Жас ғалым. - 2011.- №6 (29) – Т.2. – Б.148-150.
- 11 Алишариева А.Н., Ибраева Ж.К., Протасова Е.Ю. Алматылық студенттердің тілдік артықшылығы. Тіл экологиясы және коммуникативтік практика. 2019. № 4 (1). Б. 2–12
- 12 Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>
- 13 Jokila S. and Mathies Ch. (2024) “Rhizomic communication practices bridging international students and the host society and beyond”, *Higher Education*, vol. 88, pp. 1711–1730, available at. Springer/ <https://doi.org/10.1007/s10734-023-01153-2>
- 14 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы// <http://www.edu.gov.kz>.
- 15 Mercy A.A. Language choice in multilingual communities: The case of Larteh, Ghana. *Journal/Legon journal of the Humanities/* vol. 25, 2014. <https://doi.org/10.4314/ljh.v25i1.3>

Материал 13.01.2025 баспаға түсті

Роль профессионального фактора в выборе языка обучения: анализ языкового выбора студентов КазНУ им. аль-Фараби

Дж. Нойендорф¹, А.М. Асабаева², У.Е. Мусабекова²

¹Джорджтаунский университет, Джорджтаун, штат Вашингтон, 20057, США

²Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, 050000, Республика Казахстан

Какие факторы влияют на выбор языка обучения студентов при поступлении на профессиональное образование? Языковая политика, государственные программы и проекты, реализуемые в стране после обретения независимости, привели к изменениям национального сознания, и стремление идти в ногу со временем, соответствуя глобальному развитию, несомненно, привели к трансформации современной языковой личности. Целью настоящей статьи является определение факторов, влияющих на выбор языка обучения студентов в современном Казахстане с позиций социолингвистического, психолингвистического и лингвокультурологического подходов. Научно-практическая значимость работы заключается в том, что сделан шаг для определения современного состояния и востребованности изучения языков в системе образования. На основе анализа данных по выбору языка обучения за четырехгодичный период (2019-2023 гг.) были определены языковые предпочтения первокурсников КазНУ. Для решения поставленных в исследовании задач использовались такие общенаучные методы, как сравнительный и статистический анализы, а также анализ структуры и динамики, графическая интерпретация информации. В результате исследования был проведен конкретный анализ языкового выбора выпускников, поступающих в указанное высшее учебное заведение, изменения отношения к изучению языков на основе государственных программ и под влиянием глобального развития. Полагаем, что исследование будет способствовать подготовке выпускников школ к высшему образованию, профессиональной ориентации, адаптации предметов в вузе к языку преподавания, а также более широкому внедрению в образовательный процесс интегративного обучения.

Ключевые слова: языковой выбор, языковая личность, языковое сознание, трехязычное образование, лингвокультурная ситуация.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Мейе А. Сравнительный метод в историческом языкознании. Перевод с французского. Изд. 2 URSS. 2004. 104 с. A projection of socio-linguistics: The relationship of speech to social status.
- 2 Лабов У. О механизме языковых изменений. Новое в лингвистике, вып. VII. М. 1975. - С. 199-228.
- 3 Meyerhoff M. Introducing Sociolinguistics, 2nd ed. London/NY: Routledge. 2010. - С. 54-80.
- 4 Boyko Y., Sierhieieva O., Matsiuk O., Dmytroshkin D., Levytska N. (2024) "Cross-Cultural Research in Cognitive Psycholinguistics: Analysis of Linguistic Diversity and Cognitive Processes", Forum for Linguistic Studies, vol. 06 no. 06, pp. 28-42, available at <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6758>
- 5 Сулейменова Э. Д., Смагулова Ж. С. Языковая ситуация и языковое планирование в Казахстане/под общ. ред. Сулейменовой Э. Д. - Алматы: Казахский университет, 2005. - 344 с. - библиогр.: С. 297-324
- 6 Хасанов Б. Х. Национальные языки, двуязычие и многоязычие: поиски и перспективы / Б. Хасанов. Алма-ата: Казахстан, 1989. – 133с.
- 7 Алтынбекова О. Б. Этноразноязычные процессы в Казахстане: монография/Алтынбекова О. Б. - Алматы: Экономика, 2006. - 415 с.

- 8 Romanchuk S., Kuzmenko O., Berezhna M., Vysoskyi A., Nikolaieva T. (2024) “Analysis of the Linguistic Personality as a Subject of Psycholinguistic Research: Dynamics of Development and Forecasts for the Future Forum for Linguistic Studies” vol. 06 no. pp. 15-27, available at. DOI : <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6673>
- 9 Лысенко Н.Е. Развитие языковой личности при обучении русскому и иностранному языкам в неязыковом вузе. 2006
- 10 Жеглова О.А. Формирование языковой личности студентов вуза в условиях гуманитаризации высшего образования. Молодой ученый. - 2011.- №6 (29) – Т.2. – С.148-150.
- 11 Алишариева А.Н., Ибраева Ж.К., Протасова Е.Ю. Языковые предпочтения алмаатинских студентов. Экология языка и коммуникативная практика. 2019. № 4 (1). С. 2–12
- 12 Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011 - 2020 годы <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>
- 13 Jokila S. and Mathies Ch. (2024) “Rhizomic communication practices bridging international students and the host society and beyond”, Higher Education, vol. 88, pp. 1711–1730, available at. Springer/ <https://doi.org/10.1007/s10734-023-01153-2>
- 14 Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 гг, Постановление Правительства РК от 27 декабря 2019 года // <http://www.edu.gov.kz>.
- 15 Mercy A.A. Language choice in multilingual communities: The case of Larteh, Ghana. Journal/Legon journal of the Humanities/ vol. 25, 2014. <https://doi.org/10.4314/ljh.v25i1.3>

Материал поступил в редакцию журнала 13.01.2025

The role of the professional factor in the choice of the language of instruction: analysis of the language choice of students of KazNU Al-Farabi

J. Neuendorf¹, A.M. Assabayeva², U.E. Mussabekova²

¹Georgetown University, Georgetown, Washington, 20057, USA

²Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, 050000, Republic of Kazakhstan

What factors do students base on when choosing a language of instruction when entering vocational education? The language policy, government programs and projects implemented in the country after gaining independence led to changes in people's consciousness, and the desire to keep up with the times, corresponding to global development, undoubtedly led to the transformation of the modern linguistic personality. In order to determine these changes, the choice of the language of instruction of students was considered from the social, psycholinguistic and linguocultural points of view. The scientific and practical significance of the work lies in the fact that a step has been taken to determine the current state and demand for learning languages in the education system. Based on the analysis of data on the choice of the language of instruction for a four-year period (2019-2023), the language preferences of first-year students of KazNU were determined. To solve the tasks set in the study, such general scientific methods as comparative and statistical analyzes, as well as analysis of structure and dynamics, and graphical interpretation of information were used. As a result of the study, a specific analysis was carried out of the language choice of graduates entering the specified higher education institution, changes in attitudes towards language learning based on government programs and under the influence of global development. We believe that the study will contribute to the preparation of school graduates for higher education, professional orientation, adaptation of subjects at the university to the language of instruction, combining them with an integrative orientation. The practical significance of the work lies in the presentation of a new questionnaire to students entering higher educational institutions, offering a learning format designed taking into account their language preferences.

Key words: language choice, linguistic personality, linguistic consciousness, trilingual education, linguistic and cultural situation.

REFERENCES

- 1 Meye A. (2004) [A projection of sociolinguistics: The relationship of speech to social status] *Sravnitelnyy metod v istoricheskom yazykoznanii. Perevod s frantsuzskogo. Izd. 2 URSS.* 104 p. (in Russian)
- 2 Labov U. O mekhanizme yazykovykh izmeneniy. *Novoye v lingvistike. vyp. VII. M. 1975.* p. 199-228 (in Russian)
- 3 Meyerhoff M. (2010). *Introducing Sociolinguistics.* 2nd ed. London/NY: Routledge. 54-80 p. (in English)
- 4 Boyko Y., Sierhieieva O., Matsiuk O., Dmytroshkin D., Levytska N. (2024) “Cross-Cultural Research in Cognitive Psycholinguistics: Analysis of Linguistic Diversity and Cognitive Processes”, *Forum for Linguistic Studies*, vol. 06 no. 06, pp. 28-42, available at. <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6758>
- 5 Suleymenova E. D. Smagulova Zh. S. *Yazykovaya situatsiya i yazykovoye planirovaniye v Kazakhstane / pod obshch. red. Suleymenovoy E. D. Almaty: kaz. Un-t. 2005. - 344 s. - bibliogr.: 297-324 p. (in Russian)*
- 6 Khasanov B. Kh. *Natsionalnyye yazyki. dvuyazychiye i mnogoyazychiye: poiski i perspektivy / B. Khasanov. Alma-ata: Kazakhstan. 1989. 133 p. (in Russian)*
- 7 Altynbekova O. B. *Etnoyazykovyye protsessy v Kazakhstane: monografiya / O. B. Altynbekova. - Almaty: Ekonomika. 2006. 415 p. (in Russian)*
- 8 Romanchuk S., Kuzmenko O., Berezhna M., Vysoskyi A., Nikolaieva T. (2024) “Analysis of the Linguistic Personality as a Subject of Psycholinguistic Research: Dynamics of Development and Forecasts for the Future *Forum for Linguistic Studies*” vol. 06 no. pp. 15-27, available at. DOI : <https://doi.org/10.30564/fls.v6i6.6673>
- 9 Lysenko N.E. *Razvitiye yazykovoy lichnosti pri obuchenii russkomu i inostrannomu yazykam v neyazykovom vuze. Avtoreferat. Orel. 2006. 22 p. (in Russian)*
- 10 Zheglova O.A. *Formirovaniye yazykovoy lichnosti studentov vuza v usloviyakh gumanitarizatsii vysshego obrazovaniya. Molodoy uchenyy. 2011. №6 (29) – T.2. 148-150 p. (in Russian)*
- 11 A.N. Alishariyeva. Zh.K. Ibrayeva. E.Yu. Protasova. *Yazykovyye predpochteniya almaatinskikh studentov. Ekologiya yazyka i kommunikativnaya praktika. Almaty. 2019. № 4 (1). 2–12 p. (in Russian)*
- 12 *Ob utverzhdenii Gosudarstvennoy programmy razvitiya obrazovaniya Respubliki Kazakhstan na 2011-2020 gody* <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118> (in Russian)
- 13 Jokila S. and Mathies Ch. (2024) “Rhizomic communication practices bridging international students and the host society and beyond”, *Higher Education*, vol. 88, pp. 1711–1730, available at. Springer/ <https://doi.org/10.1007/s10734-023-01153-2>
- 14 *Qazaqstan Respublikasynda bilim berudi jäne gylymdy damytudyñ 2020 – 2025 jyldarğa arnalğan memlekettik baǵdarlamasyn bekıtu turaly Qazaqstan Respublikasy Ükımetinıñ 2019 jylǵy 27 jeltoqsandaǵy № 988 qaulysy*// <http://www.edu.gov.kz>. (in Kazakh)
- 15 Mercy A.A. *Language choice in multilingual communities: The case of Larteh, Ghana. Journal/Legon journal of the Humanities/ vol. 25, 2014. https://doi.org/10.4314/ljh.v25i1.3*

Received: 13.01.2025